

Наукове періодичне видання

**УКРАЇНСЬКИЙ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК**

Науковий журнал

7 (07) квітень 2016

Микитюк С.О.

доцент кафедри суспільно-правових дисциплін та менеджменту освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Микитюк В.О.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ НОРМ ПОВЕДІНКИ ВИКЛАДАЧА ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті звертається увага на проблему необхідності встановлення єдиних норм морально-етичної поведінки викладачів вищої школи, зокрема правових дисциплін, що обумовлено історичними особливостями формування таких морально-педагогічних категорій у діяльності педагога, як: людяність, любов і повага до особистості, чесність, відвертість, моральна стійкість. Поєднання морально-педагогічних і морально-юридичних категорій позитивно відобразяться на практичному досвіді викладачів вищої школи під час викладання правових дисциплін.

Ключові слова: морально-етична поведінка; моральна стійкість; викладач правових дисциплін; вища школа.

В статье обращается внимание на проблему необходимости принятия единых норм морально-этического поведения преподавателей высшей школы, особенно правовых дисциплин, что обусловлено историческими особенностями формирования таких морально-педагогических категорий в деятельности педагога, как: человечность, любовь и уважение к личности, честность, откровенность, моральная стойкость. Объединение морально-педагогических и морально-юридических категорий позитивно отобразится на практическом опыте преподавателей высшей школы во время преподавания правовых дисциплин.

Ключевые слова: морально-этическое поведение, моральная стойкость, преподаватель правовых дисциплин, высшая школа.

The article draws attention to the problem of the necessity of establishing general standards of moral and ethical behavior of high school teachers, particularly law disciplines, due to the historical features of formation of such ethical and pedagogical categories in teaching as humanity, love and respect to the personality, honesty, openness, moral stability. Moral and ethical standards of behavior of high school teachers can be consolidated in three main areas: 1) standards of ethical behavior in connection to the profession (eg to initiate the development and to provide new educational technologies, methodologies aimed to improve educational services, to increase and improve professional skills and to selfimprove constantly), 2) standards of ethical behavior in the teacher-student relationship (personal moral responsibility of the teacher according to the professional development of students, promoting the realization of the rights of students to obtain modern, wide knowledge, necessary skills in their future profession); 3) standards of ethical behavior of the teacher in communication with colleagues (respect to the other teacher as a person and professional). It should be emphasized that these ethical rules become fixed and necessary for other activities that are morally close to the teaching profession. For example, for law activity it is typical to consolidate such deontological principles as legality, objectivity, political impartiality, competence. Therefore, the combination of moral teaching, moral and legal categories will be positively reflected on the practical experience of high school teachers in the teaching of law disciplines.

Key words: moral and ethical behavior, moral stability, teacher of law disciplines, teaching profession.

Постановка проблеми. У сучасних умовах перебудови суспільного устрою, гуманізації та розвитку громадянського суспільства в Україні актуальною є проблема формування морально-етичних норм поведінки представників різних професій: педагогів, юристів, медичних працівників та ін. Особливо актуальною дана проблема є для викладачів вищої школи, які викладають правові дисципліни,

бо взаємодіючи зі студентами різних спеціальностей, використовуючи власні педагогічні уміння, вони навчають правовим основам життєдіяльності, які впливають на формування високого морально-етичного рівня поведінки майбутніх фахівців. Це вимагає від педагога відповідного етичного ставлення та високої морально-правової культури взаємодії зі студентами.

Аналіз літератури з проблеми дослідження. Аналіз юридичної та педагогічної літератури свідчить, що питання стосовно особистості вчителя, викладача, його моральності, професійності є доволі актуальним.

Так, необхідність підготовки вчителя на основі усвідомлення ним певних моральних, гуманних вимог відзначали великі педагоги минулого (Я. Каменський, М. Пирогов, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.).

Характеристика окремих аспектів професійної юридичної деонтології, зокрема морально-вольових якостей майбутніх юристів містяться в працях М. Петрова, О. Скакун, С. Сливки, В. Горшеньова.

Висвітлення ідей, теорій педагогічної моралі подано в працях Е. Гришина, В. Писаренко, І. Писаренко, В. Чернокозової, І. Чернокозова.

Ціла низка праць присвячена дослідженню психологічних, педагогічних і культурологічних аспектів формування моральних уявлень учителя та ціннісних орієнтацій, переконань, принципів на різних етапах становлення його як фахівця (К. Гавриловець, Е. Гришин, В. Журавльов, Л. Мітіна, В. Сластьонін).

Однак питання, пов'язане з морально-етичними нормами поведінки викладача правових дисциплін вищої школи, досліджено недостатньо.

Формулювання цілей статті і постановка завдань. Метою статті є дослідження формування морально-етичних норм поведінки викладачів правових дисциплін вищої школи, враховуючи необхідність їх деонтологічного закріплення і зв'язок з іншими морально близькими сферами діяльності.

Основна частина. Слід зазначити, що педагогічна справа взагалі неможлива без морально-етичних норм, бо сама мораль виконує педагогічні функції: викладач за допомогою етики формує духовний світ, моральне обличчя молоді.

Тому не випадково до питання морально-етичних норм поведінки педагога зверталися ще філософи стародавнього світу: Сократ, Платон, Квінтіліан, Аристотель та ін. Зокрема, Квінтіліан розробив своєрідний кодекс педагогічної етики: 1. Нехай учитель викличе в собі батьківські почуття до своїх учнів і по-

стійно уявляє себе на місці тих людей, які довіряють йому своїх дітей. 2. Нехай він сам не має вад і не переносить їх на інших. 3. Нехай суворість його не буде гнітючою, а ласкавість не буде розслабливою, щоб звідси не виникла ненависть або презирство. 4. Нехай будуть тривалими бесіди про моральне й добре, адже чим частішими будуть умовляння, тим меншою буде потреба в покараннях. 5. Нехай учитель не буде роздратованим і водночас не потурає тим, хто потребує виправлення. 6. Нехай він буде доступним у викладанні, терплячим у роботі, більш старанним, ніж вимогливим. 7. Нехай із бажанням відповідає тим, хто запитує, і нехай запитує мовчазних. 8. На похвалу він нехай буде не надто скупим, але й не надто щедрим, оскільки перше відбирає бажання до праці, а друге народжує безпечність. 9. При виправленні того, хто потребує усунення, він не повинен бути надто суворим, тим більше сварливим. 10. Нехай він кожен день скаже учням що-небудь таке, що у них на завжди залишиться в пам'яті [1, с. 254].

Морально-етичні норми припускають гуманістичну направленість особистості викладача та включають його ціннісні орієнтації, ідеали, інтереси. Вони виявляються в педагогічній позиції викладача, визначають вибір конкретних завдань освітньо-виховного процесу, впливають на взаємовідносини зі студентами, визначають гуманістичну стратегію педагогічної діяльності.

Значний внесок у розробку питань педагогічної етики зробили українські вчені, педагоги, письменники XIX століття, які вважали, що вчитель повинен свої стосунки з дітьми базувати на гуманних засадах: люб'язним слові, пораді, а не жорстокості та зневазі – якщо він бажає в дітях виховати інтерес до навчання і моральні якості. «Похвала і любов, – писав О.В. Духнович, – захоплює на добро, а любовне нагадування ... від зла відвертає людину» [2, с. 208]. Зберегти в серцях вчителів і учнів взаємну відвертість, взаємну прихильність один до одного, які необхідні і для успіхів розумової освіти, і для успіхів у моральному вихованні, – так наказувалось в статуті університету Св. Володимира [3, с. 135].

Звідси і заклик педагогічної громадськості ХІХ ст. – будувати взаємовідносини вчителя та учнів на гуманних засадах. Саме школа, як зазначали М.І. Пирогов, С.В. Васильченко, О.В. Духнович, К.Д. Ушинський, С.І. Миропольський та ін., побудована на гуманних засадах, дасть змогу вірно організувати педагогічний процес в цілому і навчально-пізнавальну діяльність учнів зокрема.

Так, основу гуманістичної педагогічної концепції М.І. Пирогова складали принципи, які стверджує гуманістична педагогіка: принцип поваги до особистості дитини і вчителя як головних дійових осіб педагогічного процесу; врахування вроджених якостей і здібностей учня; індивідуалізація процесу навчання; врахування вікових особливостей розвитку організму і психіки дитини; повага до права людини самій здійснювати свій життєвий і професійний вибір.

З гуманістичних позицій М.І. Пирогов підходив і до проблеми стосунків у самому колективі вчителів. Він обґрунтував важливі положення педагогічної етики, які не втратили актуальності в сучасній школі:

– вчителі повинні цінувати свою гідність та турбуватися про її збереження у своїх колег та учнів;

– педагоги та керівництво школи мають турбуватися про збереження гідності (наукової та моральної) наставника в очах учнів, оскільки принижений та скривджений вчитель не може бути прикладом для виховання честі й людської гідності у своїх учнів;

– учителям доцільно підтримувати чесність, відвертість у стосунках з учнями;

– вчителям слід прагнути до відносин довіри, поваги, співробітництва у своєму колективі, – тільки таким чином вони зможуть досягти поставленої педагогічної мети, адже особистість учня у школі ще тільки розвивається, вона багато в чому є продуктом спільної діяльності [4, с. 124-126].

У стосунках «учитель-учень» М.І. Пирогов відводив учителю роль мудрого наставника, який веде учня шляхом пізнання самого себе, людського суспільства та навколишнього світу, підтримує й спрямовує учня у процесі пізнання, вимогливо ставиться до себе та

учня; який вміє сформувати в учня моральну стійкість, міцні моральні переконання, волю до самоосвіти, самовиховання та самопізнання, здатність до боротьби зі своїми внутрішніми та й громадськими вадами [4, с. 136].

Слід зазначити, що морально-етичні норми поведінки є притаманними для багатьох сфер суспільного буття. Наприклад, вони активно закріплюються у сфері юридичної діяльності, що спричинило необхідність формування професійної юридичної етики. Так, в останні роки, було прийнято ряд норм: Правила адвокатської етики [6]; Правила професійної етики нотаріусів України [7], які закріплюють основні морально-етичні принципи діяльності адвокатів, нотаріусів, та норми їх морально-етичної поведінки необхідні у спілкуванні з клієнтами, колегами. Серед морально-етичних принципів їх діяльності можна назвати: 1. Законність, тобто додержання вимог закону та загальноновизнаних етичних норм поведінки. 2. Пріоритет інтересів: особи, що виконують функції держави, представляючи інтереси держави чи територіальної громади у відносинах з іншими особами, діють виключно в їх інтересах. 3. Політична неупередженість: виконання своїх службових обов'язків політично неупереджено, уникнення демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не використання службових повноважень в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків [6, с. 3]. 4. Толерантність: толерантно і з повагою ставитися до політичних поглядів, ідеологічних та релігійних переконань інших осіб. 5. Об'єктивність: діяти об'єктивно, зокрема у відносинах з громадськістю, незважаючи на особисті інтереси, особисте ставлення до будь-яких осіб, на свої політичні погляди, ідеологічні, релігійні або інші особисті погляди чи переконання. 5. Компетентність і ефективність: сумлінно, компетентно, вчасно, результативно і відповідально виконувати службові повноваження, рішення та доручення органів і осіб, яким вони підпорядковані, підзвітні або підконтрольні, не допускати зловживань та неефективного використання державної і комунальної власності. 6. Формування довіри до влади: забезпечити позитивну репутацію орга-

нів державної влади, органів місцевого самоврядування, всіляко сприяти зміцненню довіри громадян до влади, утверджувати чесність, неупередженість та ефективність влади [7, с. 4].

7. Конфіденційність: не розголошувати і не використовувати в інший спосіб конфіденційну інформацію, що стала відома у зв'язку з виконанням своїх службових повноважень, крім випадків, встановлених законом. 8. Недопущення конфлікту інтересів: незважаючи на особисті інтереси, вживати вичерпних заходів щодо недопущення конфлікту інтересів, а також не допускати вчинення дій чи бездіяльності, що можуть спричинити виникнення конфлікту інтересів або створити враження його наявності. 9. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або дарунка (пожертви) [7, с. 4].

Важливим у закріпленні на законодавчому рівні морально-етичних норм професійної поведінки є те, що держава визнає їх необхідність і встановлює відповідальність за їх порушення, тобто, особа, що приймається на певну посаду ознайомлюється зі змістом цих норм і попереджається про відповідальність за їх порушення.

Однак, для викладачів вищої школи, зокрема правових дисциплін такі єдині стандарти морально-етичних норм поведінки відсутні. Як виняток, вони приймаються окремими вищими навчальними закладами і мають обмежений характер. Тому прийняття і впровадження Кодексу морально-етичної поведінки викладачів вищої школи (або педагогічних працівників) є необхідним і сприяло б поєднанню педагогічних, юридичних, моральних положень, необхідних для професійної педагогічної діяльності.

Морально-етичні норми поведінки викладачів вищої школи можна закріпити за трьома основними напрямками: 1) норми етичної поведінки стосовно професії (наприклад, ініціювати розробку та впроваджувати нові освітні технології, методики, що спрямовані на покращення освітніх послуг; безперервно підвищувати та удосконалювати професійний рівень та самовдосконалюватися; здобувати, застосовувати, поглиблювати наукові знання; поважати

свою професію); 2) норми етичної поведінки у стосунках викладач-студент (особиста моральна відповідальність педагога за професійний розвиток студента; сприяння реалізації права студента на здобуття ним сучасних, всебічних знань, необхідних умінь і навичок в галузі майбутньої професії; виховання у студентів відповідального ставлення до професії, до інших людей, до себе; повага психофізичних і духовних цінностей, моральних ідеалів, честі і достоїнства особистості студента; повага до особистої думки студента та наявності власної позиції викладача у процесі обговорення навчального матеріалу тощо); 3) норми етичної поведінки у спілкуванні викладача з колегами (повага до іншого педагога як людини і фахівця; будівництво взаємин на підставі колегіальності, рівноправності, чесності, справедливості, порядності та довіри).

Закріплення морально-етичних норм у педагогічній професії сприятиме встановленню високих етичних норм професійної діяльності викладачів, їх поведінки, взаємин у академічному співтоваристві. Загальні морально-етичні норми, враховуючи принципи верховенства закону, демократичних процедур і стандартів, повинні стати підґрунтям для подальшого їх розвитку і встановлення на рівні окремого вищого навчального закладу.

Висновок. Таким чином, формування морально-етичних норм поведінки викладача правових дисциплін вищої школи має тривалий історичний період і включає надбання і досягнення філософів, педагогів, громадських діячів минулого, як: людяність, любов і повага до особистості, чесність, відвертість, моральна стійкість, міцні моральні переконання.

Може враховувати положення і досягнення вже існуючих морально-етичних норм і принципів юридичної професії (законність, об'єктивність, політична неупередженість, компетентність). Поєднання історичних надбань і положень сьогодення дозволить створити якісні єдині морально-етичні норми поведінки для викладачів вищої школи, зокрема для тих, хто викладає правові дисципліни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Ранний эллинизм. / А.Ф. Лосев – М.: Искусство, 1979. – 556с.
2. Духнович О.В. Твори в 4-х томах / гол. ред. М. Ричалка. – Т.2. – Братислава: Словацьке пед. вид., 1962. – 733с.
3. Владимирский-Буданов М. История Императорского университета Св. Владимира / М. Владимирский-Буданов. – Киев, 1884. – 674 с.
4. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения / Сост. А.Н. Алексюк, Г.Г. Савенок. – М.: Педагогика, 1985. – 496 с.
5. Правила адвокатської етики. Схвалено вищою кваліфікаційною комісією адвокатури від 17.11.2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uazakon.com/documents/date.../pg4.htm.
6. Правила професійної етики нотаріусів України № 2104/5 від 04.10.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1730-13>.